

Egy nemzetiségről alulnézetben

Tapasztalataim szerint a szélesebb magyar közvélemény az ittélő nem magyar nyelvű népcsoportokról alig tud többet, mint amennyit a hivatalos közlésekből megtudhat. Azt, hogy nemzetiségeink minden támogatást megkapnak ahhoz, hogy anyanyelvüket gyakorolják és kultúrájukat szabadon fejleszthessék. Az itt élő nemzetiségek ezért hazánkban jól érzik magukat. Az átlagember egyben találkozhat a hazai nemzetiségek körében végbemenő és egyre gyorsuló asszimilációs folyamattal, amit természetes jelenségnek tekint. Ugyanakkor érzékenyen reagál a határokon túl élő magyarság körében végbemenő hasonló folyamatokra. Úgy vélem, hogy e probléma sokkal érthetőbb „testközelből”. Ezért szólok most szülőfalumról.

A felső Galga-vidék közepes nagyságú, katolikus vallású települése Püspökhatvan. Itt születtem, s itt töltöttem gyermekkoromat s ifjú éveimet. A „kulturális forradalom”-nak nevezett időszak sokakhoz hasonlóan engem is magával sodort, Budapestre kerültem. Főhivatású népművelő lettem, a szükséges képesítést munka melletti tanulóval szereztem meg. A szülőfalumhoz azonban mindig hű maradtam. Ott volt állandó lakásom, ott élt minden elődöm, szűkebb és tágabb rokonságom. El kell mondanom róluk, hogy anyanyelvüket tekintve szlovákok voltak. A szájhagyomány szerint a török háborúk után a községet az akkori váci püspök telepítette újjá húsz magyar, húsz német és húsz szlovák telepes-családdal. Innen származik a község neve: Püspök-Hatvan. Sokáig így is írták, csak később lett Püspökhatvan. A három nemzetiségre utalnak a régi családnevek, utcanévek és a község határának dűlőnevei is. Nem tudni pontosan mi okból, de tény, hogy a századfordulóra az egész község egységesen szlovák nyelvű volt. A családi és közösségi élethez fűződő szokások, hagyományok, a népviselet és az egymás közötti érintkezés nyelve mind-mind szlovák volt. Községünkben az első világháborúig az iskolai oktatás szlovák nyelven folyt, és a huszas évekig az istentiszteleteket is (a latin mellett) szlovák nyelven tartották. Az első világháború után előbb az oktatásban (az óvodában és iskolában), majd az egyházi szertartásokban is kötelezővé tették a magyar nyelv használatát. Az átmenet kezdetben nem volt könnyű. Az iskolában az egymás között anyanyelvükön beszélő gyermekeket a tanítók bántalmazták, megszégyenítették. Később a község életében fokozatosan ketté vált a kultúra. Az írott, vagyis a magyar nyelven közvetített kultúra erősödött, a hagyományos kultúra és az anyanyelv szegényedett. Az életmód megváltozott, amely gyorsította a folyamatot. A gazdasági, társadalmi életben jelentkező új fogalmakra már csak magyar szavaik voltak az embereknek. Az egyre romló, szegényedő anyanyelv szegéynivalóvá lett. Mindinkább csak a szűkebb családban használták. Ilyen körülmények között nem fejlődhetett kis saját anyanyelvű értelmiség, hiszen magasabb műveltséget, képzettséget csak a többség nyelvén, magyarul lehetett elérni. Az idősebbeket gyakran megszégyenítették, megalázták. A felnövekvő nemzedék pedig igyekezett alkalmazkodni, mert csak ily módon érezhették magukat egyenrangú állampolgároknak.

A magát szocialistának nevezett rendszer évtizedeiben az asszimilációs folyamat felgyorsult. Felgyorsították a gazdasági, társadalmi életben és a közigazgatásban végbement változások. Az iparosítás során a nemzetiségi lakosság egy része ipari munkássá vált, és nem csak népviseletét, de anyanyelvét is feladta. A falu kollektivizálása után a vezetésbe rendszerint kívülről és felülről hozták a vezetőket, akik nem beszéltek szlovákul. Később összevonták nemcsak a termelőszövetkezeteket, a közigazgatást, de még az iskolákat is.

A „szocialista” évtizedek pozitívumának tekinthetjük, hogy olyan nemzetiségi iskolahálózat alakulhatott ki, amelyben felnőhetett egy szűk nemzetiségi értelmiségi réteg. A nemzetiségi nyelvet beépítették az adott települések iskoláinak órarendjébe. Így a püspökhatvani általános iskolában is tanítják a szlovák nyelvet. Ám, ha azt vesszük, hogy a

mai 70 évesek sem írnak-olvasnak már anyanyelvükön, érthető, hogy ez az oktatás már olyan, mintha a gyermekek egy másik idegen nyelvet tanulnának. A magunk mögött hagyott korszak másik pozitívumának tekinthetjük azokat a kulturális mozgalmakat, amelyekben a nemzetiségek is bekapcsolódtak, s amelyek keretei közt ápolhatták hagyományos kultúrájukat.

A tudatos néprajzi gyűjtés valamint az öntevékeny művészeti mozgalmak tevékenysége révén a hagyományok egy része megőrződött és az ünnepnapok, a színpadi műsorok részévé vált. Ez történt Püspökatvanban is. Az ötvenes évektől kezdve lelkes pedagógusok népművelői munkássága következtében kiváló iskolai, ifjúsági és felnőtt ének-, tánc- illetve hagyományőrző csoportok működtek községünkben. Ez a tevékenység hozzájárult a nemzetiségi tudat ébrentartásához. Mindez némileg lassította a nyelvi asszimilációt, de megakadályozni nem tudta.

A rendszerváltás éveire szülőfalumban még a dalolási kedv is elhalt és nincs pedagógus, ki a hagyományápolást, az elődök kulturális kincseinek feltárását vállalná. A Magyar Parlament az elmúlt évben a világ elismerésére igényt tartó nemzetiségi törvényt fogadott el. Ám Püspökatvanban a századfordulón még egységesen szlovák nyelven beszélők késői unokái ezzel a törvénnyel már nem tudnak mit kezdeni. Napjainkban, amikor a TV képernyőjén a határainkon túl élő magyarok elnyomásáról látok képsorokat, a fentiek jutnak eszembe...

LAMI ISTVÁN

Magyarországi szlovák kisebbség

Az etnikum pusztulását jelenti-e a társadalom modernizációja?

A mai Magyarország területén honos szlovákokról feltételezték, hogy kizárólag falusi településeken élnek, és ezért a társadalom urbanizálódása csak áttételesen érintette őket. A magyarországi etnikai csoportokról általában az a vélekedés alakult ki, hogy ezek elsősorban paraszti közösségek. Mi azonban elutasítjuk ezt a nézetet. Hiszen éppen szlovák népességünk egy részének sorsa bizonyítja, hogy az a modernizációs-polgári átalakulásnak már a XIX. században áldozatul esett.

A Magyarország jelenlegi vegyes lakosságú területein élő szlovákoknak csaknem a fele telepedett le a XVIII. században azokon a településeken, melyekből az ún. mezővárosok (Szarvas, Kiskőrös, Mezőberény, Tótkomlós) nőttek ki, vagy egy-egy megye közigazgatási és kulturális központjává váltak, mint Nyíregyháza (már 1887-től, de korábban is városi rangja volt) vagy Békéscsaba. Tótkomlós és részben Békéscsaba kivételével a szlovák kultúra – azután a szlovák népesség is –, főleg az 1860-1867-es évektől kezdődően, a kulturális és gazdasági élet polgári fejlődésének áldozatul esett. Felgyorsult az intézmények fejlődése; a kormány és az állam által anyagilag támogatott politikai, közigazgatási, gazdasági és művelődési intézmények kizárólag a magyar nyelvhez kötődtek, a magyar kultúra hordozói és közvetítői voltak. A nemzetiségeknek ebben az időszakban nem voltak alternatív lehetőségei arra, hogy kiépíthessék a maguk nemzeti kultúrájára és nyelvére támaszkodó korszerű intézményeiket. S jöllehet egyik-másik közösség – mind a városokban, mind a falvakban – megpróbálkozott vele, de intézményei nem tudtak versenyre kelni a kormány által támogatott állami intézményekkel.

Az asszimiláció második hulláma, mint a modernizáció nyomán tapasztalható társadalmi bomlás következménye, főleg 1965 után érte el nemzetiségünket, amikor megkezdődött az egyik legnagyobb belső migráció – a lakosság a falvakból a kisebb városokba, a falvakból és a kisebb városokból a nagyvárosba, metropolisba költözött (jöllehet, kevésbé intenzív formában, már 1945 óta tart ez a folyamat). Az 1965 utáni migrációs hul-